

A szülő természetes boldogsága, ha gyermeke túlnő rajta. A száz éve született Balla Károly ezt az érzést nem élhette meg, hiszen lánya, Zsófia, a kortárs magyar líra elismert egyénisége mindössze tízéves volt, amikor az apa – negyvenhat évesen – meghalt. Egy olyan korban, amely a látszólagos sikerek (könyveinek 1949-től folyamatos megjelenése, két színházi bemutató) ellenére inkább visszahúzta, a szocreál felé vonzotta – és amelyből éppen kiemelkedőben volt, amikor pályája lezárult. Fellapozva a Korunk 1959. 7–8. ünnepi számát (Hazánk szabad fejlődésének másfél évtizede 1944–1959), Láng Gusztáv kritikájánál állok meg (Az érettség ígérete). A Mesterhegedű (1958) című novelláskötet apropóján írta Láng: „Balla kötete – az érettség ígérete, bizonyosága annak, hogy a kötet írója megtalálta a művészi megformálásnak egyéniségéhez legjobban illő eszközeit, megtalálta azt az utat, amely az érett, hibátlan művek felé vezet majd. Mert a kötetből – ezért csak ígéret – ezek a nagyigényű alkotások többnyire hiányoznak még, de hogy Balla Károly ezekkel sem marad adósunk, azt a Miska megjelenése után, úgy hiszem, biztosra vehetjük.”

Néhány hónappal később, ugyancsak a Korunk Szemle és bírálat című rovatában, nekem jutott a feladat, hogy a Miska című kisregényt (hosszú elbeszélést) méltassam (Az „enyém”-től a „miénk”-ig), ám a cím alá már oda kellett írunk: „Lapzártakor kaptuk a szomorú hírt Balla Károly haláláról.” A felfelé ívelésnek tehát ez lett az utolsó állomása.

Érdekes az a pályázáró Balla-könyvet behelyezni szövegkörnyezetébe. Hosszabb tanulmányt igényelne a romániai magyar irodalom, azon belül a próza ötvenes évek végi állapotát áttekinteni (tulajdonképpen csak Szabó Gyula Gondos atyafisága jelentett némi változást az általánosnak mondható sivárságban) – elégedjünk meg ezúttal annak a felidézésével, ami az említett Miska-kritika körül látható az 1959. novemberi Korunkban. Természetesnek számított, hogy a forradalmi évfordulón ilyen szövegek vezessék be a lapszámot: „Az első kommunista szombatoktól az önműködő úrállomásig, Lenin pártjának történelmi útja, A kommunizmus kibontakozó építése”. A hazai prózát Simon Magda regényrészlete képviselte (Félnek az urak). A szemle-rovatot – a Szász János olvasmányos, oldottabb könyvét (Egy éjszaka Moszkvában) és pozitív kritikáit elmarasztaló Jánosi János-cikk után – szovjet alkotások recenziói alkotják (Solohov, Bugyonnij, Fegyin, Katajev, Ehrenburg, Pristin) – azután következhet Balla Károly. Az én kritikus ítéletem (mint a cím is mutatja) szintén illeszkedik a kollektivisták szemléletéhez, a szöveg azonban a szerző és hőse (a stráfszekeres, a Miska nevű lovat magáénak tudó, majd azt eladni kényszerülő Hambrik Jóska) emberi arcát dicséri, közvetlen hivatkozással a pozitív folyamatra, a Mesterhegedű kritikusa által is említett „lelkiéletre irányuló ábrázolóképeség”-re. Mai olvasatban – függetlenül „a szocializmust építő társadalom erkölcsi problémájától” – a kisember kiszolgáltatottságát, megkapaszkodási vágyát emelhetjük ki Balla Károly kisregényéből, a kortársak műveihez viszonyítva is. Tulajdonképpen ezért kaptuk fel a fejünket, már az irodalmi lap folytatásos közlésekor.

Kissé javuló irodalompolitikai feltételek közt, a Forrás-sorozat megindulása urán, 1963-ban még mindig érdemes volt ráfigyeltetni a Miskára. A kiadói – hogy ne mondjam: cenzori – elvárásokat tudomásul véve, „Mai könyvek – holnapi feladatok” fejezetcím alá helyeztem kötetemben (Írástól – emberig) a Balla-könyv kritikáját, utána sorolva Sütő András elbeszéléseinek, köztük A nyugalom bajnokának az elemzését. És ebbe a fejezetbe került már az első Forrás-szerző, Veress Zoltán Menetirányának méltatása (Négyszemközt a mával). Ez utóbbiból idézem most az utolsó mondatot, amely nyilván nem csak Veressnek szól: „Ha elhárítja magától a rutin kínálta kényelmes, de a jelentéktelenség homályába vezető utat, ha nem torpan meg hamis tilalomfák előtt, s a szocialista irodalom legjavának példáját követve bátran a problémák mélyére hatolást tekintti menetiránynak, akkor írásai nem lesznek kérészetűek, s következő köteteit még nagyobb érdeklődéssel fogják forgatni az olvasók.”

Balla Károlynak nem lett több kötete, de a Miska ahhoz a menetirányhoz tartozott, amely a szocreál tilalomfáitól való szabadulást, a kezdetet jelentette „a létező szocializmus” éveiben. Joggal vetődik fel a kérdés: hogyan hatna a mai olvasóra az újrakiadás? Azt gondolom, mindenekelőtt történelemként olvasnák ma Hambrik Jóska történetét. Hiszen a fiatalabbak már arra sem emlékezhetnek, hogy volt olyan foglalkozás, amit stráfszekeresnek neveztek; mint ahogy a szódavizes (szállító) is rég kiment a divatból. És a bútörök költöztetését nem a stráfszekeres, hanem a teherautós szállítócég végzi. Az viszont a kisvárosi történeten belül talán még érthető, hogy ők (Hambrik és a lova, Miska) „így együtt az üléssel, a vederrel, a toldott-foldott stráfplatnival, a hámfával meg a zörgéssel – ők így együtt stráfszekér voltak”. S nem kevésbé érzékletes marad a főszereplő életterének megjelenítése: „A kapufélfá kidőlvén, és a kapu egyik szárnya, mint fél lábával felakasztott nagy szárnyas csüng a korhadt, szétfeszlett, szürkére öregedett deszkáival. A macskaköves udvar egyik oldalán rozoga deszkakerítés, másik oldalán a lakások. Hátral meredek, nagy, füstös tűzfal. Valamikor pékség épületének a tűzfala. Ócska, rozsdamarta luxusautó karosszériája hányódik a szemétdombon. Balra, ahol az épület végződik, istállószag terjeng.” És bennebb, a szobában: „Az ágy még vetetlen. A falon az esküvői képük... A szekrény tetején a gipszelefánt, szerencsekeréken nyerték a bódénál...” Hambrik Jóska és Miska históriájának összegezése egyetlen mondatban pedig már stílusbravúr: „Azzal a szekérral rázódott össze az élete.”

Igen, ezt a prózát nem lenne szabad elfelejteni.

Kategória: Sétatér

Denumire autor: Kántor Lajos

Látó Szépirodalmi Folyóirat